

Bori Imre Krúdy-tanulmányai

Ha Bori Imrének a múlt évben megjelent Krúdy-kismonográfiájáról akarunk beszélni, előbb okvetlenül a két esztendővel korábbi *Fridolin és testvérei* című tanulmánykötetre kell emlékeztetnünk. A kiváló jugoszláviai magyar irodalomtörténésznek arra a munkájára, amelynek legnagyobb tanulmánya, középponti fejezete Krúdy Gyuláról szól. A Cholnoky Viktorral, Cholnoky Lászlóval és Kosztolányi regényeivel foglalkozó írások társaságában szerepel a *Krúdy Gyula „nagy évtizede”* címet viselő könyvnyi terjedelmű esszé. Benne a szerző az írói pályának azt a nagy korszakát tekinti át, amely 1911-től a 20-as évek elejéig, az első Szindbád-novelláktól a *Hét Bagoly* című regényig terjed, vagyis a három szakaszra tagolható életmű középső fejezetét. Az írás terjedelmi arányait is indokolva okkal-joggal utalt Bori Imre egyfelől arra, hogy Krúdy epikus művészte a magyar próza egyik vonulatában „kulcsjellegű”, másfelől kiemelte a Krúdy-kérdés bonyolultságát, és azt is megemlítette, hogy mindmáig csak bizonytalanul van kijelölve a hatalmas életmű irodalomtörténeti helye, nincs megvilágítva az egész pályatörténet, s a kutatást előbbre vivő kísérletek ellenére is homályban rejtőzik számos részletkérdés.

A *Krúdy Gyula „nagy évtizede”* a Krúdy-értelmezés egyik kiemelkedő teljesítménye. Közvetlenül tízévnnyi periódust dolgoz fel igen tüzetesen. A kimetszett pályaszakasz elmélyült és sokoldalú elemzésével, valamint a részletvizsgálatokban felhalmozódó felismerések általánosítása révén sok új eredménnyel gyarapítja Krúdy-ismeretünket. Nem kevés az újszerűség a részletekben sem, hiszen nincsen olyan mű, amelyről ne mondana valami lényegesen újat. Érvényes ez a Szindbád-novellákra vagy a *De Ronch kapitány*... ciklusára vonatkozóan éppen úgy, mint a *vörös postakocsi* kitűnő interpretációját és több ismert regény elemzését illetően. Vitázó önállósággal tér el az *Őszi utazások a vörös postakocsin* korábbi értelmezéseitől, kiemeli a *Kleofásné kakasa* jelentőségét; megfogalmazva, hogy „nincs talán a magyar prózának még egy műve, amelyben az emberi élet nyavalyáinak pokla ilyen módon megnyilatkozna”. Úgyszólván minden műelemző részt sorra vehetnénk; mindegyik nyújt eredeti megfigyeléseket, fontos szempontokat. Voltaképp csak a *Napraforgó* „problematikus”, „nem teljes értékű” alkotásként való beállításával, illetve a *Mit látott Vak Béla*... némileg túlértékelő minősítésével nem érthetünk egyet teljesen.

A részletek érdekességén és fontosságán túlmenően az adja a nagyméretű tanulmány jelentőségét, hogy felvonultatja azokat a szemléleti alapelveket, megközelítési szempontokat és értékelő kategóriákat, amelyek az utána következő kismonográfia átfogó pályaképvázlatát is megalapozhatták. Bori Imre Krúdy-portréja elemeiben hasonlít arra az arcképre, amelyet például Sötér István, Szauder József és Szabó Ede rajzoltak, egészé-

ben mégis nyilvánvalóan eredeti és önálló. Nem befolyásolják az életmű köré szövődött legendák, félrevívó előítéletek. Szakít a megtévesztő, mégis szívósan tovább élő szemléleti klisékkel és sztereotípiákkal, amelyek szelvében elterjedtek, akadályozva a tisztánlátást. Félretolja a rossz olvasás nyomán kialakult tévedéseket, a meggyökerezett fél- és áligazságokat. Az eltűnt idő keresőjéről, a múlt írójáról, az emlékezés lírikusáról szóló állítások mellé teszi saját tételét, mely szerint Krúdy elsősorban „a jelen élet, a maga korának figyelője, vizsgálója és ábrázolója volt”. Nem tagadja Krúdy írásművészetének líraiságát, költői erejét és telítettségét, felsorakoztatja e költőiség számos bizonyítékát, de a tagadhatatlan lírai minőségek értelmezésekor kiemeli, hogy „nem egy lírikus epikája az övé, hanem egy epikus lírája: a valóság szolt mondataiból”.

Bori Imre meghatározónak tartja ebben az epikai világban a valóságélmények, a bőséges valóságismeret részesedését, az életábrázoló törekvések érvényesülését, a társadalomrajzi nézőpont jelenlétét. Csak a felület és téves Krúdy-ismeretnek okozhat meglepetést vagy megütközést, hogy a regények és novellák vizsgálója a „moralista-szociológus” alkotóról, a társadalomkritikus moralista indulatáról beszél; előtérbe állítja „a polgárosodás történetének, e történet morális kríziseinek” elbeszélőjét; meglátja benne a polgári erkölcsök „történetíróját”, a társadalmi erkölcs „krónikását”. Az indokoltan kiemelt első vörös postakocsi regénytől kezdve – főként a „pesti regények” sorozatában – mindennek előtt ennek a moralista jellegű életábrázolásnak, szociológiai hálózatnak és társadalmi érdekű antropológiának, látszatok mögé hatoló valóságfelfedező magatartásnak a megnyilvánulásaira figyel. Nem a romantikus álomlátót, az esztétizáló „kódlovagot”, a stilizáló képzeletjátékok életidegen mesterét, hanem a századforduló időszakának tudatos valóságábrázolóját keresi a művekben. Ennek nyomozása során eljut azokhoz a mélyrétegekhez, ahhoz az epikusi mélyvilág-dimenzióhoz is, amelyek sokféle elemből állnak össze az életműben. Figyelmesen s érzékenyen vizsgálja a művészi alakítás, a formanyelv jellegzetességeit, a poétikai sajátosságokat is. Különösen figyelemre méltóak azok az észrevételek, amelyek az úgynevezett szövégháttér, a Krúdy-effektusnak nevezett jelenség mi-benlétéről, funkciójáról, a regényrendszerekben betöltött szerepéről, tartalmi és formanyelvi jelentőségéről közölnek további kutatásokra is ösztönző gondolatokat.

Ami a nagyszabású esszé méltatásaként elmondható, azzal jórészt a kismonográfiát is méltathatjuk, hiszen az alaptanulmány értékei beépültek az újabb kísérletbe, az egész portrét megmintázó könyvbe, amelynek törzsanyaga az esszére alapozódik, abból került át. A monográfia összefoglalja a „nagy évtized” előzményeit, s kitér az utána következő harmadik periódus történetére is. Arányos és tartalmas összefoglalást olvashatunk a pályakezdés idejéről, a korai novellákról és regényekről, „a gyermek és ifjú Krúdy” munkásságáról. Sor kerül a dzsentritémára, a Turgenyevtől s másoktól származó indítások számbavételére, a középkori motívumkörök leírására, *Az aranybánya* vagy a kissé meglepően „preraffaelita kísérletnek” mondott *A podolini kísértet* tömör és színvonalas taglalására; érinti az általa fenntartásokkal kezelt „mikszahtos korszak”-problémát. „Nagy kísérleti műhely” kialakítási időszakaként fogja fel Bori Imre az első periódust, amely előkészíti a Szindbád-novellák s *A vörös postakocsi* áttörését és fordulát. A kismonográfia forma is megengedi a pályakezdés idejének árnyalt bemutatását; a viszonylagos rövidség sem kényszeríti a monográfiust az előadás túlzott felgyorsítására. Úgy alakulnak a terjedelmi arányok, hogy a középső „nagy évtized” vizsgálatának legfontosabb eredményei lényegében átvethetők a hosszú tanulmányból a kis könyvbe. Így hát a 10-es évek feltérképezése is kitűnően sikerült.

A keretek szorítása, a terjedelem korlátozó kényszere a harmadik írói korszak tárgyalásakor válik nyilvánvalóvá. A zárórészekben a pályaképrajz szembetűnően vázlatos. Itt nagyjából utalásokra, kijelentésekre szorítkozik a közlés. Nem marad hely az elemzések, részletesebb bizonyításra és kifejtésre. Kicléghet a történelmi regények ismeretése, nem sikkad el a *Boldogult úrfikoromban* jelentősége és értéke – bár már erről a nagy regényről is némileg szűkre szabott fejtegetések szólnak. Csak töredékes jelzéseket kapunk viszont olyan regényekről, mint a *Valakit elvisz az ördög*, az *Etel király kincse*, a *Rezeda Kázmér szép élete*, amelyek jóval több figyelmet érdemelnének. Alig kapnak teret a kései nagy novellák. Nem bontakozhat ki meggyőzően és gazdagon ennek az időszaknak a jellemzése. Kifejtetlen s nem elég világos a meghatározó sajátossággént ki-

emelt tárgyiasság értelmezése. Érzni lehet az áttekintés meggyorsulását, az ábrázolásban a ritmusváltást, ami a vázlatosságot teszi uralkodóvá. Mindez nyilván a kismonográfia szerkezet szükségének a következménye, s egy kicsit megtöri a kifejtés addig hibátlan ívét.

Tanulmányai szerint Bori Imre Krúdyban a regény- és novellaforma modernizáló megújításának úttörőjét látja. Bizonyítani kívánja, hogy az író az epikai modernség „egyik legnagyobb és legerőteljesebb kezdeményezője volt”. Ugyanakkor nem túlozza el ezt a kezdeményező, újító, úttörő szerepet. Felfigyel arra a küzdelemre, amelyet a formateremtésre törekvő, az újszerű műfaji alakzatokkal próbálkozó és a megfelelő elbeszélői mód-szereket kereső művész vív a maga életanyagával. Láttatja az „anyagával küszködő író”. Számon tartja ennek a küzdelemnek a diadalait és vívmányait. Hasonlóképp a fél-eredményeit, következtelenségeit, felemás dokumentumait is. Gondos és alapos mérlegelések után jut arra a következtetésre, hogy az újításban, a változtató merészségben oly sok érdemű Krúdy „Keresztelő Jánosa a modern magyar szépprózának. »Megváltani« azonban nem tudta.” „... Nem tudta bevenni a modern próza »várát« ... De a kapuk előtt ott kell látnunk.” A nagy esszé és a kismonográfia együttesen a Krúdy-kutatást lényegesen gazdagító eredményekkel s igen hatékonyan járult hozzá ennek az alaptételnek az igazolásához. (*Fórum*)

FÜLÖP LÁSZLÓ